

**ขอบเขตและสภาพบังคับทางกฎหมายในกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจใช้กำลัง
จับเกินความเหมาะสม**
**THE SCOPE AND SANCTIONS IN THE CASE OF POLICE USING EXCESSIVE
POLICE FORCE IN ARREST**

ณัฐวรรณ สิตวรเวศย์

Nattawan Sittaworawet

นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : Nanonat.ns@gmail.com

Graduate Student of Master of Laws Program in Criminal Law, Faculty of Law,

Thammasat University. Email address : Nanonat.ns@gmail.com

Received : March 12, 2019

Revised : July 11, 2019

Accepted : September 9, 2019

บทคัดย่อ

การจับเป็นการที่รัฐให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานตำรวจในการจำกัดเสรีภาพของบุคคลโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำตัวบุคคลผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีอาญาอันจะนำไปสู่การลงโทษตามกฎหมายซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย การใช้กำลังอาจมีความจำเป็นต่อเจ้าพนักงานตำรวจในการปฏิบัติหน้าที่จับกุม เนื่องจากในบางสถานการณ์ผู้กระทำความผิดไม่ยินยอมให้จับกุมแต่โดยดีอาจมีการหลบหนีหรือต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงานตำรวจทำให้ไม่สามารถจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีได้ หรือยิ่งกว่านั้นการต่อสู้ขัดขวางดังกล่าวอาจทำให้เจ้าพนักงานตำรวจได้รับอันตรายแก่กายหรือชีวิตอีกด้วย ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสาม ได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานตำรวจที่อาจจะใช้วิธีหรือการป้องกันซึ่งรวมถึงการใช้กำลังเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ในการจับกุมเป็นผลสำเร็จ อย่างไรก็ตาม การใช้กำลังจับกุมนี้กฎหมายกำหนดเพียงว่า “เหมาะสมกับพฤติการณ์” อันเป็นกรณีที่กฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานใช้ดุลพินิจพิจารณาตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ขอบเขตของความเหมาะสมยังไม่ปรากฏชัดเจนเพียงพอ การใช้กำลังจับกุมของเจ้าพนักงานตำรวจอันอาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกจับเกินสมควรและอาจทำให้เจ้าพนักงานตำรวจมีความรับผิดทางกฎหมาย

คำสำคัญ

เจ้าพนักงานตำรวจใช้กำลังจับ, ใช้กำลังจับเกินความเหมาะสม, ขอบเขตการใช้กำลัง, ความรับผิดของเจ้าพนักงานตำรวจ

ABSTRACT

The arrest is a state that empowers police officers to restrict the freedom of a person with the main objective of bringing the person who commits the crime to criminal proceeding. It shall lead to punishment according to the law which has the procedures and methods as prescribed in the Criminal Procedure Code. The use of force in arrest is necessary for certain circumstances where the person who will be arrested obstructs the arrest or evades, resulting in the inability to arrest. Moreover, such a fight may cause the police officer to be physically harmed or danger to life. According to the Code of Criminal Procedure Section 83, paragraph three, has given the police

officer to exercise manners or defenses which include the use of force to perform the duty of arrest successfully. "As far as suitable to circumstances of the matter of the arrest" is discretionary power to exercise base on situation. But the scope of suitability is not clear enough for the use of force in arrest that may lead to violations of the rights and freedoms of those arrested and may cause the police officer to have legal liability.

Keywords

Police use excessive force, Use excessive force in arrest, Scope of force, Police liabilities

บทนำ

การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจเป็นสิ่งที่ถูกจับตามองจากประชาชนและสื่อมวลชนเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยลักษณะการปฏิบัติหน้าที่ที่ย่อมจะกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการค้น การจับ การควบคุม แม้จะได้กระทำในการปฏิบัติหน้าที่แต่หากมีความขัดแย้งหรือความเสียหายเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจแล้วประชาชนมักจะรู้สึกว่าการตนเองอาจไม่ได้รับความเป็นธรรมในกรณีดังกล่าว โดยเฉพาะในการจับกุมของเจ้าพนักงานตำรวจอันเป็นอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมที่มุ่งจะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย ซึ่งกฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานตำรวจสามารถใช้วิธี หรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับตัวบุคคลซึ่งจะถูกจับที่ขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสาม โดยเปิดกว้างให้เจ้าพนักงานตำรวจใช้ดุลพินิจเลือกให้วิธี หรือการป้องกันที่เหมาะสมกับพฤติการณ์ แต่เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่าเจ้าพนักงานตำรวจได้ใช้กำลังต่อผู้ถูกจับมักจะเกิดปัญหาตามมาเสมอว่าการใช้กำลังจับดังกล่าวเกินความเหมาะสมหรือเกินขอบเขตหรือไม่ เพราะหากเป็นการใช้กำลังจับที่เกินความเหมาะสมเจ้าพนักงานตำรวจก็อาจมีความรับผิดทางกฎหมายไม่ว่าจะเป็นทางอาญา ทางแพ่ง หรือทางวินัย ดังนั้น เมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดขั้นตอนการใช้กำลังและขอบเขตการใช้ดุลพินิจไว้อย่างชัดเจนที่จะเป็นกรอบแนวทางในปฏิบัติให้แก่เจ้าพนักงานตำรวจ จึงควรกำหนดขั้นตอนและขอบเขตของการใช้กำลังจับของเจ้าพนักงานตำรวจให้มีความชัดเจน เพื่อป้องกันมิให้เจ้าพนักงานตำรวจละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลมากเกินไป และในทางกลับกันก็เพื่อเป็นเกราะป้องกันเจ้าพนักงานตำรวจจากความรับผิดตามกฎหมายในการปฏิบัติหน้าที่อีกทางหนึ่งด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับระบบยุติธรรมทางอาญา

เจ้าพนักงานตำรวจในฐานะตัวแทนของรัฐมีภารกิจหลักเพื่อการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม และมีอำนาจโดยทั่วไปในการใช้กำลังบังคับอันเป็นอำนาจที่ได้รับจากรัฐและเป็นอำนาจที่ใช้ได้ภายในรัฐนั้น¹ แต่ก็มีได้หมายความว่าเจ้าพนักงานตำรวจจะสามารถใช้กำลังอย่างไร เช่นไรก็ได้ การกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจยังคงต้องอยู่ภายใต้หลักการพื้นฐานอำนาจรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอำนาจและหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจจะเป็นเช่นไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับรูปแบบระบบยุติธรรมทางอาญาที่รัฐนั้นยึดถือเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ทฤษฎี² คือ ทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม (Crime control model) ตามทฤษฎีนี้มุ่งเน้นการควบคุมและปราบปรามอาชญากรรมเป็นสำคัญ การที่เจ้าพนักงานตำรวจสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้มากก็เป็นที่ยืนยันว่ารัฐมีกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ แม้การดำเนินการจะมีขั้นตอนที่กระทบสิทธิและเสรีภาพของบุคคลก็เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ และทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม (Due process model) ตามทฤษฎีนี้บุคคลจะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาว่าผู้นั้นกระทำความผิด (Presumption of innocence) ดังนั้นในการปฏิบัติต่อผู้นั้นก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาชี้ขาดเจ้าพนักงานตำรวจจะกระทำต่อเขาเหมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ และกฎหมายยังกำหนดขั้นตอน หลักเกณฑ์ขึ้นมาให้เจ้าพนักงานตำรวจต้องปฏิบัติตามเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

ความสำคัญของการพิจารณากระบวนการยุติธรรมทางอาญาคือ หากรัฐมุ่งเน้นในการควบคุมอาชญากรรมรัฐจะใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือที่ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานอย่างกว้างขวางเพื่อให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพคือการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษซึ่งอาจทำให้มีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้โดยง่าย แต่ถ้าหากรัฐมุ่งเน้นในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รัฐก็จะออกแบบกฎหมายที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานค่อนข้างจำกัดซึ่งอาจ

¹ Carl B Klockars, "A Theory of excessive force and its control, ed. And Justice for all: understanding and controlling police abuse of force," (Washington, D.C : Police Excessive Research Forum, 1995), p.12.

² Herbert L Packer, The limits of the criminal sanction, (Stanford Calif. : Stanford University Press, 1968) p.153.

ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ในประเทศไทย เห็นว่าปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เนื่องจากการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มุ่งคุ้มครองประชาชนโดยควบคุมอำนาจของเจ้าพนักงาน เช่น อำนาจในการออกหมายเป็นของศาล, เหตุในการออกหมายจับ เป็นต้น

2. มาตรฐานสหประชาชาติเกี่ยวกับการใช้กำลังจับของเจ้าพนักงานตำรวจ

2.1 ประมวลระเบียบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย

จุดมุ่งหมายของประมวลฉบับนี้เพื่อวางแนวทางการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจ

บังคับใช้กฎหมาย โดยรัฐควรนำหลักการในประมวลนี้ไปบัญญัติไว้ในกฎหมายภายในหรือระเบียบปฏิบัติภายในประเทศในฐานะที่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ อย่างไรก็ตามหากปรากฏว่ากฎหมายภายในอันใช้บังคับอยู่ในประเทศนั้นมีหลักเกณฑ์ที่เข้มงวดกว่า ก็พึงปฏิบัติตามกฎหมายภายในดังกล่าว³ ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้กำลังนั้นปรากฏอยู่ในข้อ 3 “เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมายจะใช้กำลังบังคับได้ต่อเมื่อมีเหตุจำเป็นอย่างยิ่งและเฉพาะกรณีที่เป็นกรณีปฏิบัติหน้าที่บังคับใช้กฎหมายนั้น”⁴ แสดงให้เห็นว่าโดยหลักห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ใช้กำลังบังคับ เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอย่างยิ่งและเป็นการทำในการปฏิบัติหน้าที่เท่านั้น โดยในหมายเหตุข้อนี้ได้อธิบายว่า เป็นกรณีที่มีความจำเป็นโดยชอบตามพฤติการณ์เพื่อป้องกันอาชญากรรมหรือในการจับกุมผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องสงสัยโดยชอบด้วยกฎหมาย และจะใช้กำลังบังคับในกรณีอื่น ๆ ไม่ได้โดยเด็ดขาด

2.2 หลักการพื้นฐานว่าด้วยการใช้กำลังบังคับ และอาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย

ตามประมวลระเบียบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย ข้อ 3 ข้างต้น ทำให้เกิดความตระหนักถึงหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าพนักงานที่อาจคุกคามต่อสิทธิมนุษยชนของบุคคลเกินสมควร จึงมีการกำหนดหลักเกณฑ์พื้นฐานว่าด้วยการใช้กำลังบังคับและอาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายโดยได้รับรองหลักการนี้เพื่อสนับสนุนประเทศสมาชิกให้ความสำคัญแก่บทบาทของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายอย่างเหมาะสม⁵ โดยกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้กำลังหรืออาวุธปืนโดยหลักจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้กำลังในสถานการณ์เช่นนั้น (Necessity) กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายพึงเลือกวิธีการอื่นที่มีอันตรายน้อยและนานที่สุดจนกว่าไม่ได้ผลจึงเปลี่ยนไปใช้กำลังบังคับ และจะใช้ได้เพียงเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติหน้าที่เท่านั้น

3. หลักเกณฑ์และแบบระดับการใช้กำลังทั่วไป

มีการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้กำลังในการแก้ไขสถานการณ์อันเป็นสากลซึ่งยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ คือ หลักเกณฑ์การใช้กำลัง (Use of force continuum)⁶ ซึ่งกำหนดไว้เพื่อให้การใช้กำลังของเจ้าพนักงานตำรวจมี

³ The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, “Code of Conduct for Law Enforcement Officials,” Retrieved on January 11, 2018, from <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/lawenforcementofficials.aspx> และโปรดดู กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ, มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2553), น.34 - 38.

⁴ Article 3 “Law enforcement officials may use force only when strictly necessary and to the extent required for the performance of their duty”

⁵ The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, “Basic Principle on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement officials,” Retrieved on January 11, 2018, from <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/useofforceandfirearms.aspx>, โปรดดู กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ, อ้าวแล้ว ในเชิงอรรถที่ 3, น.135.

⁶ National Institute of Justice, “The Use-of-Force Continuum,” Retrieved on June 7, 2017, from <https://www.nij.gov/topics/law-enforcement/officer-safety/use-offorce/pages/continuum.aspx>

ประสิทธิภาพสูงสุดและเกิดความเสี่ยงน้อยที่สุด โดยกำหนดระดับของการใช้กำลังไว้หลายระดับ เพื่อให้สามารถเลือกใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ระดับที่ได้กำหนดไว้ตามหลักเกณฑ์นี้ ได้แก่

1. การปรากฏตัวของเจ้าพนักงานตำรวจ (Officer Presence) เนื่องจากในบริเวณที่มีจะมีการปรากฏตัวเจ้าพนักงานตำรวจในเครื่องแบบหรือมีรถของสายตรวจย่อมเพียงพอในการป้องกันอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นหรือยับยั้งมิให้อาชญากรรมเพิ่มมากขึ้นเพราะมีโอกาสสูงที่ผู้กระทำความผิดจะถูกจับกุมและถูกดำเนินคดี

2. การสั่งด้วยวาจา (Verbal Commands) ซึ่งอาจจะเริ่มจากการสื่อสารหรือการสั่งที่เป็นประโยค เมื่อมีการสั่งด้วยวาจาแล้วบุคคลไม่ปฏิบัติตามเจ้าพนักงานตำรวจสามารถเพิ่มระดับเสียงมากขึ้นและใช้ถ้อยคำที่สั้นลง โดยเนื้อหาของคำสั่งและน้ำเสียงในการสั่งเป็นสิ่งสำคัญ เจ้าพนักงานตำรวจจะต้องระมัดระวังมิให้เป็นคำสั่งในลักษณะที่เป็นการข่มขู่แต่ต้องมีความเด็ดขาด

3. การควบคุมโดยปราศจากอาวุธ (Empty Hand Control) คือการใช้กำลังทางกายภาพเพื่อระงับเหตุซึ่งเป็นการใช้มือเปล่าและปราศจากอาวุธ

4. การใช้กำลังไม่ถึงตาย (Less Lethal Alternatives) เป็นระดับของการใช้กำลังที่เลือกใช้อาวุธที่ไม่เป็นอันตรายร้ายแรงจนถึงแก่ความตาย โดยอาวุธจะถูกออกแบบเพื่อให้ผู้ถูกกระทำสูญเสียความสามารถเพียงชั่วคราวหรือก่อให้เกิดความสับสนมึนงง หรือทำให้ความรู้สึกชา หรือเพื่อยับยั้งในสถานการณ์

5. การใช้กำลังถึงตาย (Deadly Force) คือ การใช้กำลังที่ผู้ใช้กำลังตั้งใจจะก่อให้เกิดความตาย หรืออันตรายสาหัสต่อผู้อื่น หรือผู้ใช้กำลังทราบดีอยู่แล้วว่าอาจก่อให้เกิดความตาย หรืออันตรายสาหัสแก่ผู้อื่น

หลักเกณฑ์นี้ประเทศไทยได้นำมาพัฒนาโดยยึดประกอบกับขอบเขตของหลักสากล เป็นแบบระดับการใช้กำลังเพื่อแก้ไขสถานการณ์ โดยนำหลักเกณฑ์การใช้กำลังมาเชื่อมโยงกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและแบ่งระดับการใช้กำลังตามพฤติกรรมของผู้ต้องสงสัยหรือผู้กระทำความผิด ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 กรณี⁷ ดังนี้

1. กรณีบุคคลที่ให้ความร่วมมือ ในระดับนี้เจ้าพนักงานตำรวจจะใช้กำลังมิได้ เพียงแต่แสดงตนเป็นเจ้าพนักงานตำรวจและแจ้งวัตถุประสงค์ในการดำเนินการก็เพียงพอแล้ว

2. กรณีบุคคลนิ่งเฉยหรือหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง แม้จะเป็นการกระทำโดยสันติแต่ก็ถือว่าเป็นการขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจอยู่ดี เจ้าพนักงานสามารถใช้กำลังในการเข้าควบคุมหรือบังคับให้ปฏิบัติตามคำสั่งได้ รวมถึงการใช้กำลังหรืออาวุธที่ไม่รุนแรงถึงตาย

3. กรณีบุคคลตอบโต้หรือมีท่าทีข่มขู่จะทำอันตรายต่อเจ้าพนักงานตำรวจหรือบุคคลอื่น เจ้าพนักงานตำรวจสามารถใช้กำลังหรืออาวุธต่อร่างกายของผู้นั้นเพื่อเข้าควบคุมตัวได้ และอาจใช้กำลังหรือใช้อาวุธที่มีความร้ายแรงถึงตายได้หากบุคคลมีพฤติกรรมที่เจ้าพนักงานตำรวจเชื่อว่าจะก่อให้เกิดการบาดเจ็บสาหัสหรือเสียชีวิต

ในการใช้กำลังของเจ้าพนักงานตำรวจจะต้องให้ความสำคัญกับการรักษาชีวิตของผู้ต้องสงสัย ผู้กระทำความผิด โดยคำนึงถึงความปลอดภัยในการปฏิบัติที่เหมาะสมควบคู่ไปกับการให้ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมและเสมอภาค ทั้งนี้เจ้าพนักงานตำรวจอาจใช้กำลังที่ได้หลากหลายรูปแบบ แต่ต้องคำนึงถึงสัดส่วนและความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาของบุคคลผู้ต้องสงสัยหรือผู้กระทำความผิด กับระดับการใช้กำลังต้องไม่เกินไปจากกรอบที่แบบการใช้กำลังกำหนดมิเช่นนั้นจะเป็นการใช้กำลังเกินความเหมาะสมได้

4. ขอบเขตการใช้กำลังจับของเจ้าพนักงานตำรวจประเทศไทย

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามมาตรา 83 วรรคสาม ให้อำนาจเจ้าพนักงานตำรวจสามารถใช้กำลังจับได้โดยจะต้องประกอบด้วยเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือ บุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางการจับ หรือพยายามจะขัดขวางการจับ, บุคคลซึ่งจะถูกจับหลบหนีการจับ หรือพยายามจะหลบหนีการจับ โดยเจ้าพนักงานตำรวจจะต้องใช้วิธีหรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องเท่านั้น แต่ก็มีได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์

⁷ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, “คู่มือการปฏิบัติมาตรฐานสำหรับเจ้าหน้าที่ตำรวจสายตรวจและเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ประสบเหตุ, (2559),” น.33, สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2560, จาก <http://thaicrimes.org>.

หรือขอบเขตการใช้กำลังจับไว้อย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาจากหลักเกณฑ์ตามแนวคำพิพากษาของศาล เห็นว่าศาลได้ใช้หลักเกณฑ์ ดังนี้

1. หลักความจำเป็น คือแม้จะมีเหตุแห่งการใช้กำลังจับแต่ยังสามารถใช้วิธีการอื่นได้ การใช้กำลังในสถานการณ์เช่นนั้นก็เป็นการใช้กำลังที่เกินความเหมาะสม เช่น มีเจ้าพนักงานตำรวจหลายนาย⁸ หรือผู้จะถูกจับมาไม่สามารถครองสติได้⁹ เป็นต้น หรือเมื่อภัยอันตรายได้สิ้นสุดไปแล้วก็ไม่มีความจำเป็นในการใช้กำลัง¹⁰

2. หลักสัดส่วน การใช้กำลังจะต้องได้สัดส่วนกับภัยอันตรายที่ผู้จะถูกจับได้ก่อขึ้นกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการใช้กำลังของเจ้าพนักงานตำรวจ

3. หลักวิธีทางน้อยที่สุด เจ้าพนักงานตำรวจต้องเลือกวิธีการที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้จะถูกจับน้อยสุด หากมีทางเลือกในการใช้กำลังจับที่มีประสิทธิภาพเหมือนกันหลายวิธี

ทั้ง 3 หลักเกณฑ์นี้เห็นว่าเป็นหลักเกณฑ์เดียวกันที่ศาลใช้ในการพิจารณาเรื่องการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 นั้นเอง

5. ขอบเขตการใช้กำลังจับของเจ้าพนักงานตำรวจในต่างประเทศ

ในส่วนขอบเขตและสภาพบังคับทางกฎหมายได้ศึกษากฎหมายของประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ประเทศสวีเดน และประเทศเนเธอร์แลนด์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

5.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา ขอบเขตการใช้กำลังจับของเจ้าพนักงานตำรวจไว้ใน Model Penal Code มาตรา 3.07 กล่าวคือ เจ้าพนักงานตำรวจสามารถใช้กำลังจับได้แต่ต้องใช้ในระดับที่เหมาะสมกับความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการจับกุมที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น ซึ่งตามกฎหมายระดับมลรัฐต่างได้นำแนวทางดังกล่าวไปบัญญัติไว้เป็นกฎหมายภายในซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในเหตุแห่งการใช้กำลัง แต่โดยหลักแล้วคือเจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจใช้กำลังเพื่อวัตถุประสงค์ในการจับได้ต่อเมื่อมีความจำเป็นและมีเหตุที่กฎหมายกำหนด ในส่วนขอบเขตการใช้กำลังตามหลักคำพิพากษานั้น มีหลักเกณฑ์การพิจารณาขอบเขตของการใช้กำลังจับเกินความเหมาะสมปรากฏในคดี *Graham v. Conner*¹¹ ศาลใช้หลักความเหมาะสม (Reasonableness Standard) โดยจะให้ข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญทั้งก่อนและขณะที่มีการใช้กำลังแก่เจ้าพนักงานตำรวจที่สมมติขึ้นว่าอยู่ในสถานการณ์เช่นนั้น และจะพิจารณาจากความรับรู้หรือความเข้าใจของเจ้าพนักงานตำรวจที่มีเหตุผลในสถานการณ์ในขณะนั้นว่าจะใช้ดุลพินิจเลือกกระทำการเช่นเดียวกันหรือไม่ โดยคำนึงถึง 1. พฤติกรรมของผู้จะถูกจับว่ามีการต่อสู้หรือพยายามจะหลบหนีหรือไม่ 2. ลักษณะของความผิดที่ได้กระทำความ และ 3. ความปลอดภัยของผู้ที่ถูกจับและเจ้าพนักงานตำรวจ ซึ่งจะต้องเข้าใจว่าโดยลักษณะการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจตั้งอยู่บนความเสี่ยงการตัดสินใจอยู่ภายในข้อจำกัดของเวลาและความกดดันของสถานการณ์ อย่างไรก็ตาม การใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตาย (Deadly force) ต่อผู้ต้องสงสัยที่เห็นชัดว่าปราศจากอาวุธหลบหนีจากการจับกุมไม่ว่าสถานการณ์เช่นใดจะกระทำมิได้ เว้นแต่ เจ้าพนักงานตำรวจจะเชื่อว่าผู้ต้องสงสัยอาจมีพฤติกรรมที่อาจก่ออันตรายร้ายแรงหรืออาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตหรือร่างกายต่อเจ้าหน้าที่หรือบุคคลอื่น¹²

5.2 ประเทศออสเตรเลีย ระบบตำรวจในออสเตรเลียแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ตำรวจระดับเครือรัฐ (Australian Federal Police หรือ AFP) ซึ่งจัดตั้งขึ้นตาม Australian Federal Police Act 1979 โดยมีอำนาจหน้าที่ในลักษณะตำรวจสากล และมีอำนาจการบังคับใช้กฎหมายอาญาของเครือรัฐ (Commonwealth criminal

⁸ คำพิพากษาฎีกาที่ 535/2521

⁹ คำพิพากษาฎีกาที่ 9590/2544

¹⁰ คำพิพากษาฎีกาที่ 406/2523

¹¹ *Graham v. Conner*, “490 U.S. 386,” 389 (1989), Retrieved on February 8, 2018, from <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/490/386/>

¹² *Tennessee v. Garner*, “471 U.S. 1 (1985),” Retrieved on February 12, 2018, from <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/490/386/>

law) และตำรวจระดับรัฐ (State Police) ซึ่งจัดตั้งขึ้นและมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของแต่ละรัฐ อำนาจในการใช้กำลังจับของ AFP กำหนดไว้ใน Crimes Act 1914 (CTH) และ Australia Federal Police Act 1979 (CTH) อันมีหลักการใช้กำลังคือเจ้าพนักงานตำรวจจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การจับและป้องกันการหลบหนี ซึ่งอนุญาตให้สามารถใช้กำลังได้เมื่อมีความจำเป็นและจะต้องเลือกวิธีและปริมาณการใช้กำลังให้เหมาะสมได้สัดส่วนโดยคำนึงระหว่างการใช้กำลังกับอันตรายที่เกิดขึ้นต่อเจ้าพนักงานตำรวจหรือบุคคลที่สาม¹³ และสำหรับการใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงแก่ความตาย (Deadly Force) ในรัฐแทสมาเนีย (Tasmania) กำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจสามารถใช้ได้เมื่อกรณีมีเหตุอันสมควรเชื่อว่าผู้ถูกจับหรือผู้ต้องสงสัยได้กระทำความผิดตามที่บัญญัติไว้ในภาคผนวก B (กฎ, ซึ่งทรัพย์, ฆ่าผู้อื่น, ข่มขืนกระทำชำเรา, วางเพลิงเผาทรัพย์, บุกรุกเพื่อลักทรัพย์ และทำให้ชีวิตของผู้อื่นตกอยู่ในอันตราย) เท่านั้น¹⁴ ซึ่งจะต้องอยู่ภายใต้หลักความได้สัดส่วนของการใช้กำลังจับจะพิจารณาจากกำลังที่เจ้าพนักงานตำรวจได้ใช้แต่ละครั้งจะต้องเป็นการใช้กำลังเพื่อให้การจับกุมเป็นผลสำเร็จ โดยพิจารณาให้ได้สัดส่วนกับความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นหากไม่สามารถจับผู้กระทำความผิดได้ นอกจากนั้น คณะกรรมาธิการปฏิรูปกฎหมายออสเตรเลีย ยังเน้นย้ำว่าการใช้กำลังจะต้องเป็นไปตามหลักความได้สัดส่วนอย่างเคร่งครัด ไม่ควรอย่างยิ่งในการใช้อาวุธหรือใช้กำลังขั้นรุนแรงเว้นแต่เจ้าพนักงานตำรวจเชื่อโดยมีเหตุอันสมควรว่าจำเป็นต้องกระทำเพื่อปกป้องชีวิต หรือป้องกันอันตรายร้ายแรงเท่านั้น ไม่ควรนำไปใช้เพียงเพื่อให้การจับกุมบรรลุผล¹⁵

การใช้กำลังจับที่เหมาะสมตามแนวคำพิพากษาของศาลนั้น เจ้าพนักงานตำรวจจะต้องแสดงให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องใช้กำลังเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่บรรลุผลและใช้กำลังเป็นลำดับตามยุทธวิธี และต้องใช้กำลังให้เป็นไปตามระดับขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของพฤติกรรม โดยพิจารณาความรู้และการใช้ดุลพินิจของเจ้าพนักงานตำรวจทั้งทางอัตวิสัยและภาวะวิสัย

5.3 ประเทศสวีเดน การใช้กำลังจับของเจ้าพนักงานตำรวจสวีเดนจะชอบด้วยกฎหมายต่อเมื่อผู้จะถูกจับหลบหนีหรือขัดขวาง หรือมีพฤติกรรมใช้กำลังประทุษร้ายตาม The Penal Code มาตรา 2 และ The Police Act of 1984 มาตรา 10 โดยเจ้าพนักงานตำรวจจะต้องใช้ดุลพินิจภายใต้หลักความจำเป็นคือการใช้กำลังเป็นวิธีการเดียวที่สามารถทำให้การจับกุมบรรลุผล หลักวัตถุประสงค์คือเพื่อให้สามารถจับบุคคลตามกฎหมายและหลักความได้สัดส่วนคือความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการใช้กำลังจะต้องได้สัดส่วนกับวัตถุประสงค์ของการจับ ดังนั้นหากใช้กำลังในระดับหนึ่งแล้วยังไม่สามารถจับกุมผู้กระทำความผิดได้ เจ้าพนักงานตำรวจสามารถใช้กำลังในระดับเพื่อขึ้นเพื่อให้การจับกุมเป็นผลสำเร็จ

5.4 ประเทศเนเธอร์แลนด์ เจ้าพนักงานตำรวจสามารถใช้กำลังในการปฏิบัติหน้าที่ได้โดยทั่วไปไม่เฉพาะการจับ แต่จะต้องเป็นวิถีทางสุดท้ายเมื่อไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จได้ด้วยวิธีการอื่นเท่านั้น และต้องใช้อย่างเหมาะสมตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดตาม Police Act (Politiewet 2012) โดยศาลจะพิจารณาการใช้กำลังจับตามหลักความจำเป็น และความได้สัดส่วนระหว่างความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้ถูกจับกับผลประโยชน์ที่ได้รับจากการจับ

6. สภาพบังคับทางกฎหมายของไทยและต่างประเทศ

6.1 สภาพบังคับทางอาญา

ตามประมวลกฎหมายอาญาของไทยสามารถแบ่งการพิจารณาออกเป็น 2 กรณี คือความรับผิดชอบตำแหน่งหน้าที่ราชการและความรับผิดชอบชีวิตร่างกาย

(ก) ความรับผิดชอบตำแหน่งหน้าที่ราชการ การที่เจ้าพนักงานตำรวจใช้กำลังจับเห็นได้ว่าเป็นการกระทำในหน้าที่โดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสาม หากมีความเสียหายเกิดขึ้นจากการใช้กำลังเกินความเหมาะสมหรือเกินขอบเขตที่กฎหมายให้อำนาจไว้ก็จำเป็นต้องพิจารณาในประเด็นต่อไป

¹³ Crimes Act 1914 (CTH) Section 3ZC(2)(a), Australia Federal Police Act 1979 (CTH) Section 14B (2)

¹⁴ The criminal Code Section 30(3)

¹⁵ Tasmania law reform institute, Consolidation of arrest laws in Tasmania. Final report No.15, May 2011.

ว่าเป็นการกระทำโดยมีเจตนาพิเศษเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ใดผู้หนึ่งหรือไม่ ซึ่งเจตนาพิเศษนี้ ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย ได้อธิบายว่าเป็นการที่เจ้านักงานคิดร้ายต่อผู้อื่น¹⁶ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคำพิพากษาของศาลในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจว่าการปฏิบัติหน้าที่ที่จะมีความรับผิดชอบตามมาตรา 157 นี้ จะต้องกระทำโดยมีเจตนาถึงขั้นกลั่นแกล้งให้เกิดความเสียหายโดยเฉพาะเจาะจง¹⁷ ดังนั้น หากเป็นกรณีเจ้าพนักงานตำรวจใช้กำลังเพื่อเข้าควบคุมตัวบุคคลแต่ใช้สัดส่วนของกำลังไม่เหมาะสมเพียงเท่านี้ ก็ไม่ถือว่ามีเจตนาเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง

(ข) ความรับผิดชอบชีวิตร่างกาย เจ้าพนักงานตำรวจก็มีความรับผิดชอบเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปในความผิดต่อชีวิตและร่างกาย แต่เนื่องจากการเป็นการเริ่มต้นการใช้กำลังโดยชอบด้วยกฎหมายจากแนวคำพิพากษาฎีกาพบว่าศาลได้วินิจฉัยโดยนำเหตุบรรเทาโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 มาปรับใช้โดยถือว่าเป็น “ลักษณะในเหตุอื่น”¹⁸

ส่วนสภาพบังคับทางอาญาในต่างประเทศนั้น มีการกำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจรับผิดชอบสูงกว่าบุคคลธรรมดา เช่น ในประเทศเนเธอร์แลนด์ กำหนดเป็นเหตุจูงใจให้การกระทำความผิดอาญาในหน้าที่ต้องระวางโทษสูงขึ้นหนึ่งในสามส่วนของโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น¹⁹ อย่างไรก็ตาม ได้มีการเสนอการแก้ไขกฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์ในกรณีดังกล่าวโดยให้ลดระวางโทษของเจ้าพนักงานให้ต่ำกว่ากรณีบุคคลธรรมดา เนื่องจากเห็นว่าเป็นการกระทำที่สืบเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ของรัฐ ส่วนในประเทศสวีเดนที่กำหนดบทยกเว้นความรับผิดชอบให้เจ้าพนักงานตำรวจหากว่าการใช้กำลังจับกุมความเหมาะสมนั้นเกิดจากสถานการณ์ที่คับขัน²⁰

6.2 สภาพบังคับทางแพ่ง

หากเจ้าพนักงานตำรวจใช้กำลังจับกุมความเหมาะสมอันเป็นเหตุให้ผู้ถูกจับได้รับอันตรายแก่ชีวิต หรือแก่กายนั้น เจ้าของค้ำประกันความรับผิดชอบทางละเมิดตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ซึ่งกำหนดให้ผู้ละเมิดต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีพระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 โดยมีเจตนารมณ์ในการบังคับใช้เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดที่เกิดขึ้นโดยความไม่ตั้งใจ หรือความผิดพลาดเพียงเล็กน้อยในการปฏิบัติหน้าที่²¹ จึงกำหนดให้ความรับผิดชอบในการชดเชยค่าสินไหมทดแทนจากการละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่หรือการใช้กำลังจับกุมความเหมาะสมนี้ตกแก่สำนักงานตำรวจแห่งชาติซึ่งเป็นหน่วยงานที่เจ้าพนักงานตำรวจสังกัดเป็นผู้รับผิดชอบ เว้นแต่เป็นการกระทำละเมิดโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง เมื่อสำนักงานตำรวจแห่งชาติได้ชดเชยให้แก่ผู้เสียหายไปแล้วสามารถเรียกเอาจากเจ้าพนักงานตำรวจผู้กระทำละเมิดได้

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในความรับผิดชอบทางแพ่ง หากเจ้าพนักงานตำรวจใช้กำลังจับกุมความเหมาะสมอาจถูกดำเนินคดีละเมิดโดยเรียกค่าเสียหายจากการปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ 42 U.S.C. มาตรา 1983 ใน the Civil Rights Act of 1871 ซึ่งเป็นกลไกหรือเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ที่ได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือในกฎหมายสหพันธรัฐจากการละเมิดของเจ้าพนักงานของรัฐ อย่างไรก็ตาม เจ้าพนักงานตำรวจได้รับความคุ้มครอง (qualified immunity) กล่าวคือ (1) ถ้าโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าการกระทำเช่นที่อ้าง เจ้าพนักงานตำรวจได้รับความคุ้มกัน (2) ถ้าข้อเท็จจริงตามที่โจทก์กล่าวอ้าง เจ้าพนักงานตำรวจอื่นเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นชอบด้วย

¹⁶ หยุต แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาค 2-3, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), น.75.

¹⁷ คำพิพากษาฎีกาที่ 4243/2542

¹⁸ คำพิพากษาฎีกาที่ 6421/2544

¹⁹ Penal Code of The Netherlands Section 44

²⁰ Swedish Penal Code Section 6

²¹ คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.10/2552

กฎหมายแล้ว เจ้าพนักงานตำรวจได้รับความคุ้มครอง (3) ถ้าข้อเท็จจริงตามที่จำเลยกล่าวอ้าง เจ้าพนักงานตำรวจอื่น เห็นว่าการกระทำเช่นนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว เจ้าพนักงานตำรวจจะไม่ได้ได้รับความคุ้มครอง²²

6.3 สภาพบังคับทางวินัย กรณีเจ้าพนักงานตำรวจใช้กำลังจับกุมความเหมาะสมจะเป็นความผิดทางวินัยไม่ร้ายแรงหรือความผิดวินัยอย่างร้ายแรงเห็นว่าพิจารณาจากเจตนาของเจ้าพนักงานตำรวจและความเสียหายเป็นสำคัญ หากเป็นเพียงการปฏิบัติข้ามขั้นตอนเล็กน้อยและไม่ก่อให้เกิดอันตรายสาหัสหรือถึงแก่ความตาย ก็เป็นเพียงความผิดวินัยอย่างไม่ร้ายแรง ซึ่งมีระดับโทษกักขัง มีกำหนด 30 วัน แต่หากพิจารณาแล้วเห็นว่าเจ้าพนักงานตำรวจจงใจที่จะใช้กำลังเกินความเหมาะสมหรือจงใจไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนดไว้ และก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง เช่น ถึงแก่ความตายหรือได้รับอันตรายสาหัส ก็เป็นความผิดวินัยร้ายแรง ซึ่งมีระดับโทษปลดออกหรือไล่ออกจากราชการ

การดำเนินการทางวินัย หรือการตรวจสอบการใช้กำลังโดยผู้บังคับบัญชาในต่างประเทศนั้น ปรากฏว่ามีการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะขึ้นมาเพื่อตรวจสอบการใช้กำลังโดยเฉพาะหรือเพื่อตรวจสอบความเห็นของผู้บังคับบัญชาอีกชั้นหนึ่ง เช่น ประเทศออสเตรเลียจัดตั้งคณะกรรมการกำหนดความปลอดภัยในการปฏิบัติหน้าที่ (Commissioner's Order on Operational Safety (CO3)) เพื่อตรวจสอบการใช้กำลัง และพิจารณาคำร้องขอรับผิดทางวินัยของเจ้าพนักงานตำรวจ หรือสำนักงานตำรวจเมืองซีแอตเทิล สหรัฐอเมริกา ได้จัดตั้งหน่วยงานตรวจสอบการใช้กำลัง (Force Review Unit) และคณะกรรมการกลั่นกรองการตรวจสอบการใช้กำลัง (the Force Review Board) เป็นหน่วยงานที่ตรวจสอบการดำเนินการและความเห็นของผู้บังคับบัญชาอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งทั้งสองหน่วยมีมาตรฐานและหลักเกณฑ์การตรวจสอบการใช้กำลังเช่นเดียวกัน ดังนี้ 1.การใช้กำลังสอดคล้องกับนโยบายการใช้กำลังหรือไม่ 2.ความเห็นของผู้บังคับบัญชาว่ากรณีดังกล่าวมีความบกพร่องหรือไม่ อย่างไร โดยจะต้องพิจารณาปัจจัย หรือพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเทคนิคการใช้กำลัง เครื่องมือ การฝึกฝน และการกำกับดูแลที่เกิดเหตุ

นอกจากนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น สำนักงานตำรวจเมืองซีแอตเทิล สำนักงานตำรวจเมืองชิคาโก สำนักงานตำรวจนครนิวยอร์ก ยังกำหนดหน้าที่ให้เจ้าพนักงานตำรวจผู้ใช้กำลังมีหน้าที่รายงานการใช้กำลังต่อผู้บังคับบัญชาตามระดับการใช้กำลังเพื่อให้การใช้กำลังในการปฏิบัติหน้าที่ทุกครั้งได้ถูกตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมาย

7. วิเคราะห์ขอบเขตการใช้กำลังจับและสภาพบังคับทางกฎหมายกรณีใช้กำลังจับกุมความเหมาะสม

7.1 ขอบเขตการใช้กำลังจับของเจ้าพนักงานตำรวจ

จากการศึกษาเห็นว่าหลักความเหมาะสมของประเทศไทยใช้ในการพิจารณาเกี่ยวกับการป้องกันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ซึ่งเมื่อพิจารณาจากแนวคำพิพากษาของต่างประเทศและบริบทของอำนาจจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสามแล้ว เห็นว่าการใช้กำลังจับกุมกับการป้องกันเป็นหลักที่แตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญ เนื่องจากการป้องกันเป็นสิทธิที่กฎหมายให้อำนาจปัจเจกชน เพื่อป้องกันสิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ของตนเองหรือผู้อื่นเพื่อขจัดหรือหลีกเลี่ยงจากภัยอันตรายที่ละเมิดต่อกฎหมายโดยไม่จำเป็นต้องรอรัฐอันไปเพื่อรักษาสีทิสส่วนบุคคลเท่านั้น ส่วนการใช้กำลังจับเป็นอำนาจที่กฎหมายให้แก่เจ้าพนักงานตำรวจเนื่องจากสถานะซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ โดยให้ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เนื่องจากการจับกุมเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการเข้าควบคุมตัวบุคคลหรือหยุดยั้งการกระทำความผิด อีกทั้งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติการใช้กำลังจับแยกต่างหากจากการใช้กำลังเพื่อป้องกันไว้โดยเฉพาะ ไม่เหมือนบทกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ที่นำการป้องกันโดยเจ้าพนักงานตำรวจมารวมไว้กับการใช้กำลังจับ ดังนั้น เห็นว่าในการพิจารณาการใช้กำลังจับควรพิจารณาด้วยหลักเกณฑ์และกำหนดขอบเขตของที่มีลักษณะที่แตกต่างจากขอบเขตการป้องกัน

²² Mitchell v. Forsyth, “472 U.S. 511 (1985),” Retrieved on March 8, 2018, from <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/472/511/#tab-opinion-1956221>

นอกจากนั้น ปรากฏว่าในต่างประเทศมีการแบ่งระดับการใช้กำลังจับออกเป็นการใช้กำลังจับขั้นไม่รุนแรงถึงตาย (Non-Deadly Force) กับการใช้กำลังจับขั้นรุนแรงถึงตาย (Deadly Force) อันเป็นการแบ่งขอบเขตการใช้กำลังจับให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วเจ้าพนักงานตำรวจจะใช้กำลังจับขั้นไม่รุนแรงถึงตายได้เท่านั้น การใช้กำลังจับขั้นรุนแรงถึงตายเป็นข้อยกเว้นอย่างยิ่งที่จะใช้ได้เฉพาะผู้ถูกจับมีพฤติการณ์จะก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงแก่ชีวิตหรือเข้าเหตุอื่นที่กฎหมายกำหนดไว้ จึงเห็นควรแบ่งระดับการใช้กำลังจับในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสาม ออกเป็น 2 ระดับดังกล่าวโดยกำหนดเหตุแห่งการใช้กำลังจับขั้นรุนแรงถึงตายไว้เฉพาะกรณีผู้ถูกจับมีพฤติการณ์จะก่อ หรือก่อให้เกิดผู้อื่นถึงแก่ความตายหรือได้รับอันตรายสาหัส

7.2 สภาพบังคับทางกฎหมายกรณีใช้กำลังจับเกินความเหมาะสม

(ก) สภาพบังคับทางอาญา เนื่องจากการกระทำความผิดนั้นเป็นการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ และเป็นการกระทำโดยอาศัยอำนาจของกฎหมาย ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เจ้าพนักงานตำรวจต้องยอมรับความเสี่ยงในการเข้าปฏิบัติหน้าที่ที่เป็นอันตรายแก่ชีวิตของตนเองเช่นกัน เมื่อมีการใช้กำลังจับเกินความเหมาะสมเนื่องจากการใช้ดุลพินิจที่ผิดพลาดในสถานการณ์เช่นนั้น เจ้าพนักงานตำรวจจึงควรถูกลงโทษน้อยกว่าในการกระทำความผิดสถานการณ์ทั่วไป โดยถือเป็นเหตุบรรเทาโทษในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78

(ข) สภาพบังคับทางแพ่ง ตามแนวทางการรับผิดชอบของประเทศไทยที่คุ้มครองเจ้าพนักงานตำรวจมิให้ต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวหากเป็นการละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่นั้นเห็นว่าเหมาะสมแล้ว เพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่เจ้าพนักงานตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งอาจมีการพลั้งพลาด หรือเกินขอบเขตไปบ้าง อย่างไรก็ตาม ต้องมิให้เกิดขึ้นด้วยความจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง มิเช่นนั้นเจ้าพนักงานตำรวจจะต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนเป็นส่วนตัว

(ค) สภาพบังคับทางวินัย เนื่องจากการดำเนินการทางวินัยเป็นดุลพินิจของผู้บังคับบัญชาที่จะพิจารณาพฤติการณ์และลงโทษเป็นกรณีไป จะเป็นความผิดวินัยอย่างร้ายแรงหรือไม่นั้นควรพิจารณาจากเจตนาและความเสียหายเป็นสำคัญ และแม้มิได้มีบทบัญญัติหรือโทษที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนเช่นสภาพบังคับทางอาญาหรือทางแพ่งแต่การใช้ดุลพินิจจึงต้องมีหลักการและขอบเขตที่ชัดเจน จึงควรนำหลักเกณฑ์และขอบเขตสภาพบังคับทางอาญามาเป็นแนวทางการพิจารณาด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ เพื่อความมั่นใจว่าทุกการใช้กำลังในการปฏิบัติหน้าที่จะถูกตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายโดยผู้บังคับบัญชาจึงควรกำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจผู้ใช้กำลังมีหน้าที่รายงานการใช้กำลัง

ข้อเสนอแนะ

1. เห็นควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 โดยเพิ่มขอบเขตความจำเป็นและแยกการใช้กำลังจับตามออกเป็น 2 ระดับ คือ การใช้กำลังจับขั้นไม่รุนแรงถึงตายกับการใช้กำลังจับขั้นรุนแรงถึงตาย ดังนี้

“ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับนั้น ทั้งนี้ การใช้วิธีหรือการป้องกันโดยเจตนาให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายจะกระทำได้ เว้นแต่ มีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะใช้กำลังประทุษร้ายหรือใช้กำลังประทุษร้ายอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายหรือได้รับอันตรายสาหัส”

2. สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรกำหนดระดับหรือรูปแบบการใช้กำลังหรือการใช้อาวุธในการจับของเจ้าพนักงานตำรวจให้เหมาะสมกับพฤติการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในการปฏิบัติหน้าที่ให้มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม

3. สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรสนับสนุนอุปกรณ์หรืออาวุธที่สามารถใช้ควบคุมผู้ถูกจับให้มีความหลากหลาย และควรจัดให้มีการฝึกอบรมเจ้าพนักงานตำรวจในหลักสูตรการใช้กำลังให้เป็นตามรูปแบบอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เจ้าพนักงานตำรวจตัดสินใจใช้กำลังจับอย่างเหมาะสมมากขึ้น

4. บัญญัติเพิ่มเติม “ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเจ้าพนักงานด้วยความสุจริต” เป็นเหตุบรรเทาโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 วรรคสอง ดังนี้

“เหตุบรรเทาโทษนั้น ได้แก่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้โศกเศร้าบาปญัตตอยู่ในความทุกข์อย่างสาหัส มีคุณความดีมาแต่ก่อน มีความรู้สึกผิดและพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้น ลุแก่โทษต่อเจ้าพนักงาน หรือให้ความรู้แก่ศาลอันเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณา หรือปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเจ้าพนักงานด้วยความสุจริต หรือเหตุอื่นที่ศาลเห็นว่ามีความลักษณะทำนองเดียวกัน”

8.5 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรออกกฎ ระเบียบ หรือคำสั่งเพื่อกำหนดแบบรายงานการใช้กำลังและ กำหนดหน้าที่ให้เจ้าพนักงานตำรวจผู้ใช้กำลังรายงานการใช้กำลังทุกครั้งโดยมอบหมายให้มีการรายงานต่อ ผู้บังคับบัญชาในระดับที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

หนังสือ

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ. มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2553.

หยุด แสงอุทัย. กฎหมายอาญา ภาค 2-3. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

วิทยานิพนธ์

สิริลักษณ์ นุรักษ์. ขอบเขตของภัยอันตรายที่จะนำไปสู่การใช้กำลังรุนแรงถึงตาย : ศึกษาเฉพาะคดีวิสามัญฆาตกรรม. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, “คู่มือการปฏิบัติมาตรฐานสำหรับเจ้าหน้าที่ตำรวจสายตรวจและเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ประสบเหตุ, (2559).” <http://thaicrimes.org>. 7 พฤศจิกายน 2560.

BOOKS

Carl B Klockars. A Theory of excessive force and its control, ed. And Justice for all : understanding and controlling police abuse of force. Washington, D.C : Police Excessive Research Forum, 1995.

Herbert L Packer. The limits of the criminal sanction. Stanford Calif. : Stanford University Press, 1968.

Tasmania law reform institute. Consolidation of arrest laws in Tasmania. Final report NO.15, May 2011.

ELECTRONIC MEDIA

Graham v. Conner. “490 U.S. 386.” 389 (1989). <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/490/386/>. February 8, 2018.

Mitchell v. Forsyth. “472 U.S. 511 (1985).” <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/472/511/#tab-opinion-1956221>. March 8, 2018.

National Institute of Justice. “The Use-of-Force Continuum.” <https://www.nij.gov/topics/lawenforcement/officer-safety/use-of-force/pages/continuum.aspx>, November 8, 2018.

Tennessee v. Garner. “471 U.S. 1 (1985).” <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/490/386/>. February 12, 2018.